

3

De Tweede Wereldoorlog

Informatieboek bladzijden 56 en 57

Spreek met je docent af welke onderdelen van dit hoofdstuk je gaat maken.

	Ga ik maken	√		Ga ik maken	√
☐ Paragraaf 3.1 opdrachten	ja / nee		☐ Paragraaf 3.6 opdrachten	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.1 taak	ja / nee		☐ Vergelijken in de tijd taak	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.2 opdrachten	ja / nee		☐ Test jezelf	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.3 opdrachten	ja / nee		☐ ICT	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.3 taak	ja / nee		☐ Onderzoek	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.4 opdrachten	ja / nee		☐ Oefenen met oriëntatiekennis	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.5 opdrachten	ja / nee				

1 Gebruik de tijdbalk.

V

Met deze opdracht oriënteer je je op de tijd waar dit hoofdstuk over gaat.

- a Heb jij nog familieleden die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt? Zo ja, hoeveel? Zo nee, wanneer stierf de laatste?

Eigen antwoord

- b Bij welk tijdvak horen de gebeurtenissen en perioden die op de tijdbalk staan?

De tijd van de wereldoorlogen

- c Lees van paragraaf 1 tot en met 5 de Kern van de paragraaf. Noteer per paragraaf een gebeurtenis met jaartal die jij ook op de tijdbalk zou plaatsen.

3.1	1942/43 Slag om Stalingrad
3.2	(bijv.) 1944/45 Hongerwinter
3.3	(bijv.) 1938 Kristalnacht
3.4	1945 atoombommen op Japan
3.5	(bijv.) 1945-1948 processen van Neurenberg en Tokio

- d Leg van één keuze uit waarom je die gebeurtenis mist op de tijdbalk.

Bijvoorbeeld: 1945 atoombommen op Japan: kort hierna was de oorlog afgelopen.

2 Gebruik de kaart.

V

Met deze opdracht oriënteer je je op de situatie in de wereld in de jaren 1930 en 1940.

- a De geallieerden waren in oorlog met de landen van de As. Noem van beide bondgenootschappen de twee belangrijkste Europese landen.

As: Duitsland en Italië; de geallieerden:

Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie

- b Met welk bondgenootschap uit de Eerste Wereldoorlog kun je de As vergelijken?

Met de Centralen

- c De situatie voor de geallieerden lijkt hopeloos, maar was dat toch niet. Leg uit dat deze kaart niet de volledige oorlogssituatie in beeld brengt.

Alleen Europa staat op de kaart. De VS, een belangrijk geallieerd land, staat er bijv. niet op.

3 Gebruik je voorkennis.

- a Raadpleeg de begrippenlijst op bladzijde 78. Noteer welke begrippen je nog niet goed kent.

Bijvoorbeeld: appeasement, collaboratie, razzia, genocide, endlösung, kamikaze en vetorecht.

- b Wat moet je doen met de begrippen die je niet goed kent, denk je?

Die moet je extra goed bestuderen.

4 Lees *De Duitse inval* en bron 1 en gebruik de kaart hiernaast.

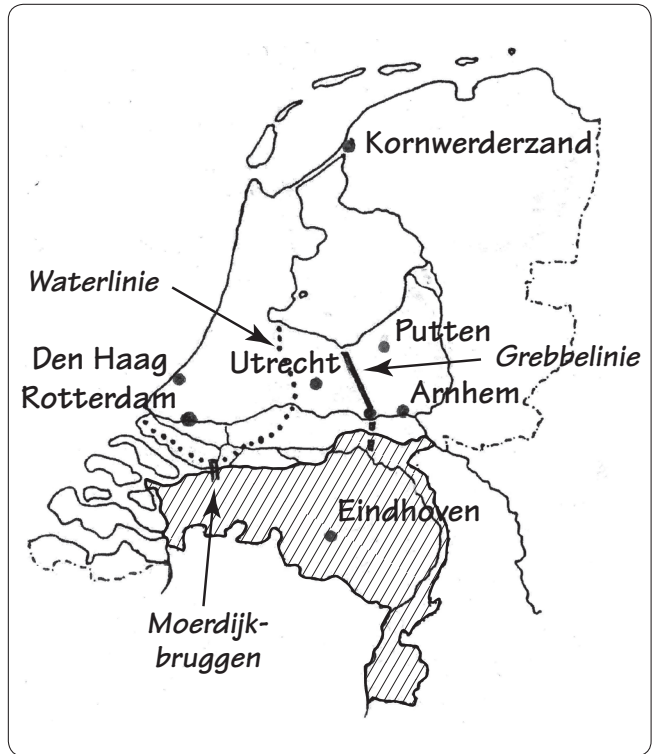
Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

- a Schrijf de volgende namen op de juiste plaats op de kaart: Rotterdam | Kornwerderzand | Grebbelinie | Waterlinie.
- b Waarom werd Rotterdam gebombardeerd?
Het was een terreurmiddel omdat Nederland zich snel overgaf. De Duitse opmars naar Frankrijk kwam anders in gevaar.
- c Waarom was het bombardement op Rotterdam typerend voor de Tweede Wereldoorlog?
Het bombardement op Rotterdam was een nietsontziende terreurdaad. Die kwamen veel voor in De Tweede Wereldoorlog.
- d Noem het kenmerkend aspect dat het best past bij de beschreven gebeurtenissen. Gebruik hiervoor het overzicht op bladzijde 159.
De Duitse bezetting en de Jodenvervolging.
- e Lees bron 1. Zoek en print een afbeelding van De verwoeste stad van Zadkine dat in Rotterdam staat. Plak de afbeelding in het vak hieronder.

Bron 1 Rien Vroegindewei schreef in 2004:
Door de stand van de figuur, de stevig geplaatste, wijd uitstaande voeten, de 'geschonden' doch krachtige torso en de uitgestrekte armen neemt het zonder tegenspraak de ruimte in die het nodig heeft. (...) het beeld was het symbool van een stad zonder hart, de leegte van het gat wees op de noodzaak tot herstel en wederopbouw, op nieuw leven, op een nieuw, warm kloppend hart.

www.vroegius.nl

- f Bedenk een nieuwe naam voor het beeld van Zadkine.
Bijvoorbeeld: Hartverscheurende misdaad
- g Leg uit of jij vindt dat het beeld van Zadkine de gebeurtenissen van 14 mei 1940 goed weergeeft.
Bijvoorbeeld: Ja, het hart van Rotterdam, het centrum, werd meedogenloos weggebombardeerd.

Ruimte voor aantekeningen

3.1 Oorlog in Europa

Informatieboek bladzijden 58 tot en met 61

A Overleg en strijd

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Wat was het hoofddoel van Hitlers buitenlandse politiek?
Hitler wilde van Duitsland weer een wereldmacht maken.
- b Noem drie daarvan afgeleide doelen die volgens hem eerst moesten worden bereikt. Gebruik twee begrippen in je antwoord.
 - 1 Bijvoorbeeld: 'Versailles' ongedaan maken
 - 2 Alle Duitsers samen in één Duits rijk (heim ins reich); nr. 4 en 5
 - 3 Lebensraum veroveren; afb. 6
- c Schrijf achter twee doelen het nummer van een afbeelding van subparagraaf A die daarbij past.
- d Waarom verklaarde Hitler in 1938 Tsjechoslowakije niet de oorlog en Polen in 1939 wel? Gebruik het begrip **appeasement**.
Hitler mocht Sudetenland inlijven van de Britten en Fransen, die met een politiek van appeasement hoopten de vrede te bewaren. Bij was dat Polen niet meer het geval. Daardoor was een oorlog nodig
- e Noem twee oorzaken waardoor Polen kansloos verloor. Gebruik een vet gedrukt begrip.
 - 1 Polen was kansloos tegen de Duitse blitzkrieg.
 - 2 De Russen vielen na twee weken Polen in de rug aan.
- f Leg uit wanneer er een eind kwam aan het niet-aanvalsverdrag tussen Hitler en Stalin.
In juli 1941 toen de Duitsers de Sovjet-Unie binnenvielen.

- g Bedenk waarom veel Britten blij waren toen Hitler 'operatie Barbarossa' startte.

Door de Duitse inval in de Sovjet-Unie streden de Britten niet meer alleen.

2 Lees Het verhaal van München en gebruik bron 2.

V

In deze opdracht houd je er rekening mee dat gedrag en ideeën van mensen bepaald worden door plaats, tijd en achtergrond. Zie voor meer uitleg bladzijde 157 van het informatieboek, vaardigheid 12.

Bron 2 'Wat, geen plaats voor mij?' (Low, 1938)

- a Schrijf op de prent het cijfer 1 bij Hitler, 2 bij Daladier, 3 bij Chamberlain en 4 bij Mussolini.
- b Over welke gebeurtenis gaat de prent?
De conferentie van München
- c Voor welke twee landen was er geen plek aan de onderhandelingstafel? Leg van één land uit dat de afwezigheid daarvan heel merkwaardig is.
Sovjet-Unie en Tsjechoslowakije, dat zonder mee te praten een stuk van zijn grondgebied zou moeten afstaan.
- d Stel, jij leeft in 1938. Met welk argument kun je het optreden van Chamberlain tegenover Hitler verdedigen?
Bijvoorbeeld: Hij wil alles doen om een oorlog te voorkomen en dat is begrijpelijk.

B De bevrijding van Europa

3 Lees de tekst en bron 3 en bekijk de afbeeldingen.

a Zet de volgende gebeurtenissen in volgorde van tijd. Noteer alleen de nummers.

- 1 Capitulatie van Duitsland
- 2 Slag bij Stalingrad
- 3 De Russen veroveren Berlijn
- 4 Geallieerden landen in Italië
- 5 Slag om Arnhem
- 6 D-day
- 7 Westerse geallieerden trekken over de Rijn

2 - 4 - 6 - 5 - 7 - 3 - 1

b Noem een oorzaak waardoor de Russen eerder in Berlijn waren dan de westerse geallieerden.

Pas in juni 1944 wisten de westerse geallieerden door de Atlantikwall heen te breken.

4 Gebruik bron 3.

Deze opdracht gaat over vergelijken in de tijd. Zie vaardigheid 7.

Bron 3 Churchill zei in het Britse parlement:

De aanval werd door de bevrijdingslegers op de kust van Frankrijk uitgevoerd. Een ontzaglijke armada van meer dan 4000 schepen, vermeerderd met enkele duizenden kleinere vaartuigen, stak het Kanaal over. Achter de vijandelijke linies zijn met goed gevolg grootscheepse luchtlandingsoperaties uitgevoerd, terwijl op het ogenblik op verscheidene punten landingen op de kust gaande zijn.

a Hoe staat de gebeurtenis van bron 3 bekend en welke afbeelding past er het beste bij?

D-day; Afb. 7 uit 1944

b Leg met bron 3 uit waarom Stalin aandrang op een 'tweede front'.

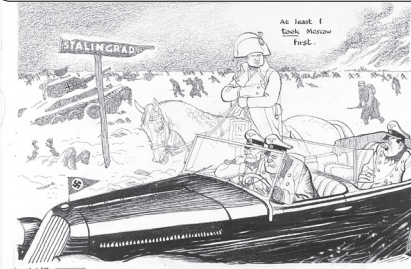
Dan hoefde de Sovjet-Unie niet meer alleen op land te vechten tegen de Duitsers ten koste van zeer veel doden.

Afsluiten

5 Gebruik de gehele tekst en bekijk bron 4.

In deze opdracht vergelijk je in de tijd en neem je een standpunt in dat je met argumenten uitlegt. Zie vaardigheden 7 en 15.

Bron 4 Napoleon: 'Ik nam wél eerst Moskou in.'

a Welke twee historische gebeurtenissen vergelijkt de tekenaar met elkaar?

De Russische veldtocht van Napoleon in 1812 met operatie Barbarossa.

b Leg uit of jij die vergelijking terecht vindt.

Bijvoorbeeld: Ja, zowel Napoleon als Hitler drongen ver in Rusland door, maar verloren toch.

c Bedenk een overeenkomst en een verschil tussen de oorlogvoering van Napoleon en die in de Tweede Wereldoorlog.

Bijvoorbeeld: overeenkomst: grote veroveringen; verschil: Napoleon gebruikte paarden, in de Tweede Wereldoorlog waren tanks wapens.

d Stelling: De Russen hebben de grootste bijdrage geleverd aan de nederlaag van nazi-Duitsland.

Wat is jouw standpunt over de stelling?

Bijvoorbeeld: Klopt, want zij hebben het langst en het hardst moeten vechten op land ten koste van veel doden.

6 Zoek verder.

In 1940 en 1941 brachten de As-landen de Balkan onder controle en vielen Egypte binnen. Zoek bijvoorbeeld in een internetencyclopedie naar oorzaken, verloop en gevolgen van een van deze militaire operaties. Noteer de gevonden informatie.

3.1 Oorlog in Europa

TAAK

Informatieboek bladzijden 58 tot en met 61

Maak een voorpagina van een krant uit de Tweede Wereldoorlog

In deze opdracht ga je een voorpagina van een krant maken uit de Tweede Wereldoorlog. Het mag van een Nederlandse krant zijn, maar ook van eentje uit het buitenland. Dan schrijf je de tekst wel gewoon in het Nederlands. Bedenk dat Nederlandse kranten tijdens de bezetting niet alles mochten schrijven.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je uitvoeren in twee of drie uur.
- De klas wordt verdeeld in groepjes van drie of vier.
- Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de teksten in het informatieboek, bekijk de afbeeldingen en lees de bijschriften.
- Kies een gebeurtenis waarover jullie een hoofdartikel voor een krant gaan schrijven.
- Zoek achtergrondinformatie over deze gebeurtenis in de mediatheek en/of op internet. Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Zoek enkele afbeeldingen van die gebeurtenis. Sla die op, print ze uit, of kopieer ze.
- Bepaal in welk land (en welke regio) jullie krant verschijnt en op welke dag. Bepaal ook of je een zakelijke of sensatiekrant gaat maken.
- Verzamel ook informatie over wat er in wereld of de regio waar jouw krant verschijnt in die tijd nog meer gebeurde. Dat kunnen ook minder belangrijke gebeurtenissen, of 'klein' nieuws zijn. Denk aan: advertenties, sport- of filmnieuws, ongelukken, het weer, enzovoort. Als je hierover te weinig kunt vinden, mag je informatie hierover verzinnen. Maar pas op: het moet in die tijd en op die plaats passen!
- Bekijk een actuele krant en let op de opmaak: de indeling van tekst, koppen en afbeeldingen.
- Lees een hoofdartikel en let op de opbouw ervan.
- Vraag om een leeg postervel of plak vier A-4'tjes aan elkaar.
- Maak op een ander vel een schets van waar op de pagina het hoofdartikel komt, welke ruimte er is voor de koppen, waar de kleine artikelen komen, waar de afbeeldingen, enzovoort.
- Schrijf de nieuwsberichten, de koppen en korte bijschriften voor de afbeeldingen in een tekstverwerkingsprogramma, maak ze op in kolommen en print ze uit.

- Verwerk in een apart bericht een interview met een ooggetuige van de hoofdgebeurtenis, of een commentaar van de krantenredactie op de gebeurtenis.
- Plak alle teksten en afbeeldingen op het postervel.
- Vergeet niet je naam te schrijven op de achterkant van het postervel.

Wat is het resultaat?

Je hebt een voorpagina van een krant gemaakt uit de Tweede Wereldoorlog, waarin één gebeurtenis extra aandacht krijgt.

Wijze van presenteren

- Alle groepjes hangen hun krantenpagina's op in de klas.
- Ieder groepje wijst een woordvoerder aan die de pagina kan toelichten en kan uitleggen welke keuzes jullie hebben gemaakt.
- Bij iedere pagina geeft (een van) de maker(s) mondeling een toelichting.
- Andere klasgenoten kunnen daarna eventueel vragen stellen, die de makers beantwoorden.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt elkaars werk beoordelen met een cijfer. Dat kan ook de docent doen.

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke nabespreking.

- Hebben jullie je aan de opdracht gehouden?
- Is het verzamelen van informatie goed gegaan?
- Zijn de teksten echte nieuwsberichten?
- Is de pagina helder opgemaakt?
- Heb je goede afbeeldingen gevonden?
- Zijn de bijschriften duidelijk?
- Vind je dit een goede manier om de leerstof te leren?
- Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed en wat niet?
- Welke krantenpagina's vind je de beste en waarom?

Ruimte voor aantekeningen

3.2 Bezet Nederland

Informatieboek bladzijden 62 tot en met 65

A Verovering en bezetting

1 Lees de tekst.

- a Welke gebeurtenis leidde de capitulatie van Nederland in?
Het Duitse bombardement op Rotterdam.
- b Noem een oorzaak waardoor het Nederlandse leger niet lang stand kon houden.
Bijvoorbeeld: Het Nederlandse leger was klein en geen partij voor de moderne Duitse oorlogsmachine.
- c Leg uit waarom de Duitse bezetting niet zonder collaboratie mogelijk was.
Nederlanders moesten de weinige Duitsers helpen met het bestuur, want de oorlog was nog in volle gang.
- d Stelling: *Dat de bezetting aanvankelijk meeviel voor de meeste Nederlanders, kwam door het beleid van rijkscommissaris Seyss Inquart.*
Leg uit of de stelling volgens jou juist is.
Juist, hij hoopte zo de Nederlanders met zachte hand voor het nationaal-socialisme te winnen.

2 Gebruik de tekst, bekijk de afbeeldingen en lees bron 5.

In deze opdracht ga je historische informatie kritisch beoordelen. Zie vaardigheid 4.

Bron 5 Een negentienjarige student schreef over de 'niet-joodverklaring' in zijn dagboek op 13 maart 1941:

Het blijft iets ellendigs, maar het is misschien toch maar beter het te doen. Per slot, door mijn daad worden geen belangen van anderen geschaad, (...) is het dan niet beter me er maar bij neer te leggen?

- a Studenten konden hun studie alleen voortzetten als zij een 'niet-joodverklaring' tekenden. Leg uit of de student volgens jou collaboreert of zich aanpast.
Bijvoorbeeld: Het lijkt meer op aanpassing. Hij vindt het 'iets ellendigs' om te doen.

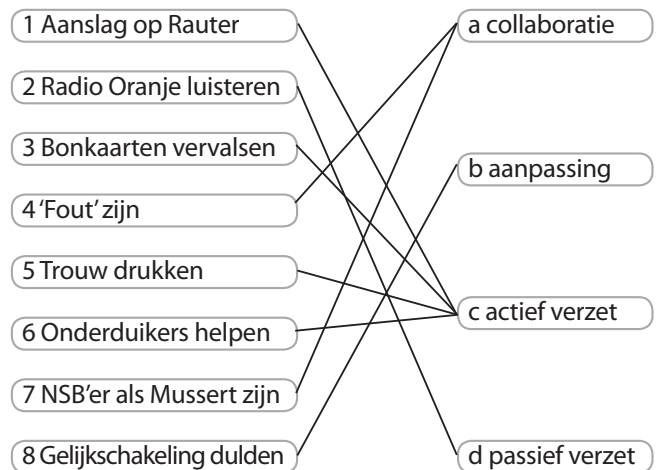
- a Stel, je bent student in Nederland in 1941. Leg uit of je de niet-joodverklaring tekent.

Bijvoorbeeld: Ja, want anders ben je al snel verdacht bij de bezetters.

B Onderdrukking en bevrijding

3 Lees de tekst.

- a Trek steeds een lijn tussen een cijfer in de linkerkolom en een letter in de rechterkolom.

- b Schrijf de volgende namen op de juiste plaats op de kaart van bladzijde 53 (hoofdstukinstructie) van het werkboek: *Moerdijkbruggen | Den Haag | Utrecht | Putten | Arnhem | Eindhoven.*
- c Arceer of kleur op de kaart het deel van Nederland dat vóór 1945 werd bevrijd.
- d Waardoor nam de onderdrukking na 1941 steeds meer toe?
De oorlog verliep steeds ongunstiger voor de Duitsers.

- e Hoe reageerden veel Nederlanders op de toenemende onderdrukking?
Haat en verzet namen daardoor bij de Nederlanders toe.

- f Stel, jouw gezin leeft in de tijd van de oorlog. Iemand vraagt aan een van jouw ouders om daar te mogen **onderduiken**. Bedenk welke afweging je ouders dan maken.
Bijvoorbeeld: Brengen we ons gezin in gevaar als we de onderduiker helpen, die gevaar loopt?

4 Lees Het verhaal van Anton de Kom en gebruik bron 6 en 7.

V

In deze opdracht bedenkt je onderzoeksvragen. Zie vaardigheid 1.

- a Leg uit dat Anton de Kom op twee manieren verzetsstrijder was.

Hij verzette zich tegen de koloniale onderdrukking van Suriname en tegen de nazi's in bezet Nederland.

Bron 6 Voedselrantsoenen voor een volwassene in Holland en Utrecht

Periode	Calorieën per dag
vóór de bezetting	3000
augustus '44	1580
november '44	1040
begin febr. '45	510
eind april '45	320

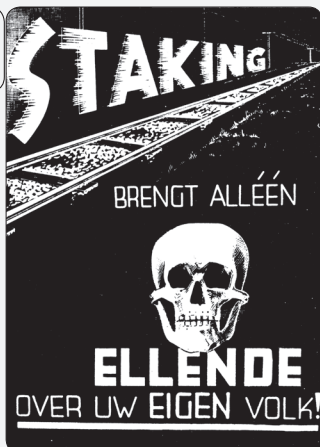
- b Met welke gebeurtenis heeft bron 6 te maken? Leg je antwoord uit.

In de Hongerwinter was per persoon steeds minder voedsel beschikbaar.

- c Leg het verband uit tussen de Slag om Arnhem en bron 6.

Na de Slag om Arnhem werden de steden in Holland en Utrecht niet meer bevoorrad waardoor de Hongerwinter ontstond.

Bron 7 Affiche uit de herfst van 1944

- d Bedenk een beschrijvende en een verklarende onderzoeksvraag bij bron 7.

Bijvoorbeeld: beschrijvend: Naar welke twee gebeurtenissen verwijst de affiche?

Verklarend: Waarom werd dit affiche verspreid?

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen en bron 8.

V

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen. Zie vaardigheid 3.

Bron 8 Instructie voor krantenredacties, niet bestemd voor publicatie, 29 april 1941

Het departement van Volksvoorlichting en Kunsten, afdeling Fotopers, verzoekt foto's te plaatsen, welke de vriendschappelijke betrekkingen tussen leden der Duitse weermacht en het Nederlandse volk demonstreren. De erkende fotobureaus zullen binnen enkele dagen de bladen dit materiaal toezenden.

- a Onderstreep in bron 8 het zinsdeel dat goed past bij de beginperiode van de bezetting.
- b Leg uit of het begrip **censuur** hier van toepassing is. Niet echt: er is een verzoek, geen dwang om iets in de krant te plaatsen.
- c Leg uit welke afbeelding het beste past bij bron 8. Afb. 11 waarin Nederlandse kinderen moeten worden opgevoed met de ideeën van Hitler.
- d Waarom moet je in historisch onderzoek oppassen met het gebruik van krantenfoto's uit de bezettingstijd? Ze geven door censuur en de 'Instructie' niet een betrouwbaar beeld van hoe het was.

6 Zoek verder.

Zoek naar informatie over Hannie Schaft, 'het meisje met het rode haar'. Schrijf een artikel van ongeveer 200 woorden waarin je ervoor pleit dat zij behoort tot de Grootste Nederlanders Aller Tijden.

3.3 De Holocaust

Informatieboek bladzijden 66 tot en met 69

A Discriminatie en concentratie

1 Lees de tekst.

- a Vul in achter elk jaartal in de tabel een antisemitische maatregel van de nazi's tot de oorlog.

Jaar	Maatregel
1933	Bijv.: aanplakbiljetten tegen joden
1935	Bijv.: rassenwetten
1938	Bijv.: concentratiekampen

- b Wat wilden de nazi's met hun antisemitisme vóór de Tweede Wereldoorlog bereiken?
Het verdrijven van de joden uit Duitsland.
- c Bedenk waardoor het aantal joodse vluchtelingen vanaf eind 1938 toenam.
De nazi's gingen over op gewelddadige vervolging van joden.
- d De Nederlandse regering liet in de jaren 1930 veel arme joden die uit Duitsland vluchtten niet toe. Bedenk daarvoor een verklaring. Raadpleeg eventueel 2.4.
Door de ec. crisis nam het aantal Nederlandse armen al sterk toe.

2 Gebruik de tekst, bekijk de afbeeldingen en bron 11, lees bron 9 en 10.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen. Zie vaardigheid 3.

Bron 9 Een Nederlands historicus schreef:

Het meest merkte het publiek van 1 april 1933 van de winkelactie: niemand mocht de joodse winkels betreden. Wie het toch deed, liep kans een stempel op zijn gezicht gedrukt te krijgen: 'Wij verraders kopen bij joden'.

Uit: G. Puchinger, *Ontmoetingen met de jaren '30, deel 1*, 1982

- a Leg uit bij welke afbeelding bron 9 het beste past.
Afb. 16, want ook daar wordt iemand gestraft omdat hij met joden omgaat.

Bron 10 Uit de Neurenberger Wetten van 1935:

'Alleen een staatsburger van Duits of vergelijkbaar bloed is een burger van het Rijk. Een jood is geen burger van het Rijk. Hij heeft geen stem. Hij mag geen openbare functie vervullen.'

- b Welk begrip is in bron 10 het meest van toepassing: pesten, discriminatie, isoleren of genocide? Leg uit.
Discriminatie, want hier wordt onderscheid gemaakt tussen mensen met de bedoeling de joden achter te stellen

Bron 11 Verkiezingsaffiche uit 1920

- c Zet in bron 11 het cijfer 1 bij de hakenkruisen, 2 bij 'de jood', 3 bij de 'Arische vrouw', 4 bij de doodskist.
- d Bedenk van wie de affiche afkomstig is en waaraan je dat kunt zien.
De nazi-partij: het hakenkruis als symbool.
- e Bedenk wat het affiche duidelijk wil maken. Betrek de vier onderdelen van c in je antwoord.
De nazi's (hakenkruisen) zeggen dat relaties tussen joden en 'Ariërs' leiden tot de ondergang van Duitsland (doodskist).

B Deportatie en moord

3 Lees de tekst.

- a De jodenvervolgung door de nazi's werd tijdens de oorlog weer steeds erger. Maak dat duidelijk door de ontbrekende begrippen in te vullen in het overzichtje.
 - Verplicht dragen van de jodenster

- Verplicht verhuizen naar afgesloten wijken
- Moordcommando's voeren genocide uit
- **Endlösung**: via doorvoerkampen deporteren naar vernietigingskampen

b Waardoor kon een klein aantal de vernietigingskampen overleven?

Mannen en vrouwen die gezond bleven, moesten er dwangarbeid verrichten.

4 Lees *Het verhaal van Anne Frank* en gebruik bron 12 en 13.

In deze opdracht plaats je historische gegevens in hun context en trek je conclusies. Zie vaardigheden 6 en 14.

Bron 12 Anne Frank schreef op 9 oktober 1942 in haar dagboek:

Westerbork moet vreselijk zijn; voor honderden mensen één wasruimte en er zijn veel te weinig wc's. De slaappleatsen zijn alle door elkaar gegooid. Mannen, vrouwen en kinderen slapen samen. Men hoort daardoor van verregaande zedeloosheid, vele vrouwen en meisjes, die wat langer verblijf houden, zijn in verwachting. Vluchten is onmogelijk; de meeste mensen uit het kamp zijn gebrandmerkt door hun kaalgeschoren hoofden en velen ook door hun Joods uiterlijk. Als 't in Holland zo erg is, hoe zullen ze dan in de verre en barbaarse streken leven, waar ze heengezonden worden. De Engelse radio spreekt van vergassing. Misschien is dat wel de vlugste strafmethode. Ik ben helemaal van streek.

- a** Onderstreep in bron 12 een deel waarin Anne spreekt over een **doorgangskamp** en een deel over een **vernietigingskamp** als Auschwitz.
- b** Met welk kenmerkend aspect kun je *Het verhaal van Anne Frank* in verband te brengen?
- De Duitse bezetting en de Jodenvervolgning.
- c** Anne Frank is het bekendste slachtoffer van de **Holocaust** geworden. Geef daarvoor een verklaring.
- Haar uitgegeven dagboek werd veel gelezen. Daardoor werd Anne als het ware symbool voor alle slachtoffers van de Holocaust.

Bron 13 Aantallen (vermoorde) joden in enkele landen tijdens Tweede Wereldoorlog

Land	Joden in 1939	Vermoorde joden
Nederland	149 000	104 000
Polen	3 500 000	3 300 000
Sovjet-Unie	3 000 000	400 000
Frankrijk	270 000	70 000

d Trek uit de gegevens van bron 13 twee conclusies.

Bijvoorbeeld: 1 Uit Nederland werden relatief veel joden vermoord; 2 De meeste vermoorde joden kwamen uit Polen.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst, afbeeldingen en bronnen.

Fasen van jodenvervolgning

5 vermoorden, genocide	afb. 18
4 deporteren	bron 12
3 isoleren en concentreren	afb. 17
2 discrimineren	bron 10
1 ontwijken, pesten	afb. 16

Vul in het schema hierboven in: vijf verschillende fasen van de jodenvervolgning door de nazi's, *de ergste* staat *bovenaan*. Zet achter iedere fase ook een bron- of afbeeldingsnummer dat daarvan een voorbeeld is.

6 Zoek verder.

- a** Anne Frank was in 2003 kandidaat voor de titel Grootste Nederlander Aller Tijden. Op de website van het Anne Frank Museum (www.annefrank.org) vind je meer informatie over haar leven. Schrijf een opstel van ongeveer 300 woorden met afbeeldingen en argumenten, waarin je haar kandidaat stelt.
- b** In vernietigingskamp Sobibor kwamen de gevangenen in opstand. Zoek informatie op internet en schrijf een spannend verhaaltje over wat er precies gebeurde en hoe het afliep.

3.4 Oorlog buiten Europa

Informatieboek bladzijden 70 en 71

A De Japanse opmars

1 Lees de tekst.

- a Noem twee Europese bondgenoten van Japan.
Duitsland en Italië
- b Waarom vielen de Japanners in 1937 China binnen?
Japan wilde een groot koloniaal rijk in Azië veroveren om zeker te zijn van voedsel, grondstoffen en afzetgebieden.
- c Leg uit dat de Japanse bezetting van Indonesië een indirect gevolg was van de aanval op Pearl Harbor.
Na de succesvolle aanval op de Amerikaanse vlootbasis Pearl Harbor, kon Japan in korte tijd een groot gebied in Zuidoost Azië veroveren, waaronder Indonesië.

2 Gebruik de tekst, en lees bron 14 en bekijk bron 15.

In deze opdracht onderscheid je soorten oorzaken en gevolgen. Zie vaardigheid 9.

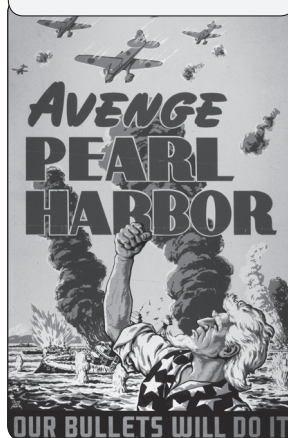
Bron 14 Theo Min schreef op 8 maart 1942 in zijn dagboek:

We hebben de wilde horde, die eens generale staf heette, zien vluchten van Batavia, we hebben de vloot en de luchtmacht totaal verloren en wij zijn zonder steun in de lucht machteloos overgeleverd aan de overmacht van het Japanse leger.

Naar: niod.al

- a Geef een argument waarom je het verslag van Min betrouwbaar vindt.
Bijvoorbeeld: Min is ooggetuige en schreef in zijn dagboek.
- b Noem een direct en indirect gevolg van de gebeurtenis die Min beschrijft.
Bijvoorbeeld: direct: Japan veroverd Indonesië; indirect: Japan houdt Indonesië lange tijd bezet.

Bron 15 Wraak!

- a Bedenk voor welk land de man (Uncle Sam) op de voorgrond van de poster symbool staat.
De Verenigde Staten van Amerika
- b Leg met drie elementen van de bron uit over welke gebeurtenis de poster gaat.
Bijvoorbeeld: De Japanse luchtaanval (vliegtuigen) op de Amerikaanse marinebasis (schepen) Pearl Harbor (naam). De Amerikanen willen wraak ("avenge").
- c Leg het verband uit tussen bron 14 en bron 15.
De aanval op Pearl Harbor had tot (indirect) gevolg dat Japan Indonesië kon veroveren.

B De Japanse terugtocht

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Waardoor waren Suriname en de Antillen van groot belang voor de geallieerde oorlogvoering?
Suriname, Curaçao en Aruba leverden grondstoffen voor de Amerikaanse luchtmacht.
- b Leg uit of het wapen van de kamikaze succesvol was.
Nee, op zijn hoogst vertraagden deze zelfmoordaanvallen de Amerikaanse opmars.
- c Waarom capituleerde Japan in augustus 1945?
Twee atoombommen van de VS richtten onvoorstelbare verwoestingen aan. Daartegen kon Japan zich niet verdedigen.

d Bekijk afbeelding 23. Bedenk of er voor de inheemse bevolking van Indonesië veel veranderde toen de Japanners het bestuur van de Nederlanders overnamen.

Bijvoorbeeld: Nee, de Japanners waren na de Nederlanders gewoon de nieuwe bezetters.

4 Gebruik bron 16.

Bron 16 Ooggetuigenverslag van Perdo Arrupe, Hirosjima 6 augustus 1945:

'Ik was om 8.15 uur in mijn kamer met een andere priester, toen we plotseling een verblindend licht zagen. Terwijl ik de deur opende die uitkeek op de stad, hoorden we een enorme explosie. Alle ruiten en deuren werden uit ons huis geblazen. We klommen een heuvel op om beter te kunnen zien wat er was gebeurd: vóór ons lag een verwoeste stad.'

Naar: www.jezuieten.org

a Van welk keerpunt in de wereldgeschiedenis was Arrupe getuige? Onderstreep in de tekst woorden die dat aantonen.

Eerste aanval met atoombom (op Hirosjima).

b Leg uit dat het gebruik van de **atoombom** typerend was voor Twee Wereldoorlog.

De Tweede Wereldoorlog was een totale oorlog, waarin ook massavernietigingswapens werden gebruikt.

c Stelling: *De atoomaanvallen op Japan en het bombardement op Rotterdam zijn vergelijkbare terreuraanvallen.* Leg jouw standpunt over deze stelling uit.

Bijvoorbeeld: niet mee eens, want de Amerikanen zijn niet met de oorlog begonnen, de Duitsers wel.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en een atlas.

In deze opdracht ga je historische gegevens objectief verwerken. Zie vaardigheid 10.

Teken in de kaart hieronder:

- een dikke punt bij Pearl Harbor met de letter P
- een kruisje bij Midway
- een kruisje in de Koraalzee
- het gebied onder Japans gezag tot 1937 (zwart)
- de Japanse veroveringen tot 1941 (grijs)
- de Japanse veroveringen in 1942 (grijs gearceerd)

6 Zoek verder.

Zoek op www.verzetsmuseum.org meer informatie over de situatie in Suriname en de Antillen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Kies twee thema's: bijvoorbeeld 'Dagelijks leven' en 'Eigen leger' en maak daarvan een presentatie met powerpoint.

3.5 Lessen van het verleden

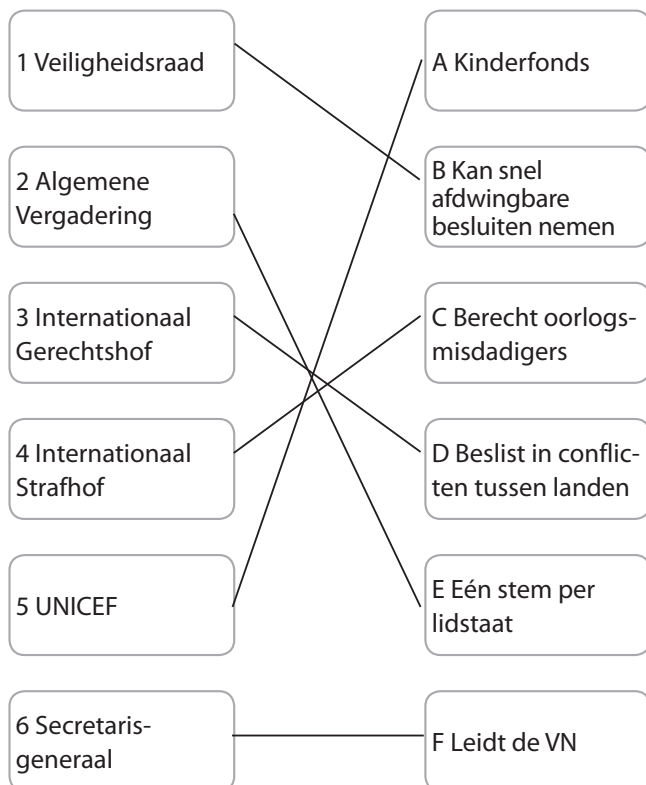

Informatieboek bladzijden 72 en 73

A De Verenigde Naties

1 Lees de tekst.

a Maak de beste combinaties over de VN door lijnen te trekken.

b Waarom zijn de Verenigde Naties opgericht?

Om nieuwe oorlogen te voorkomen.

c Stelling: *Het vetorecht in de Veiligheidsraad moet worden afgeschaft.*

Leg je standpunt bij de stelling uit.

Bijvoorbeeld: Ja, het vetorecht werkt verlamdend op de besluitvorming; of: Nee, dan stappen de grote landen uit de organisatie.

2 Gebruik de tekst en lees bron 17.

In deze opdracht ga je informatie uit een bron halen. Zie voor meer uitleg vaardigheid 3.

V

Bron 17 Willem Beusekamp schreef in de Volkskrant:

Zeljko Raznjatovic wordt afgebeeld in zwart uniform, het machinegeweer in de aanslag. Te midden van zijn eveneens in het zwart geklede manschappen poseert 'Arkan' (katachtig roofdier) voor een platgeschoten huis in Bosnië. De foto's roepen herinneringen op aan de beruchte Einsatzgruppen van de SS.

Als leider van het Servische paramilitaire terreurcommando Tijger zou 'Arkan' zich tussen 1991 en 1995 hebben schuldig gemaakt aan massamoorden, verkrachtingen en foltering in minstens 28 Bosnische districten. Ook in Kroatië zou zijn commando 'als een orkaan' tekeer zijn gegaan.

a Arkan werd gezocht om terecht te staan voor het Joegoslavië-tribunaal. Welke oorlogstribunalen waren de voorbeelden voor dit tribunaal?

De processen van Neurenberg en Tokio in 1945.

b Onderstreep in de brontekst **oorlogsmisdaden** waarvoor Arkan kon worden aangeklaagd.

c Leg uit of jij dit soort tribunalen zinvol vindt.

Bijvoorbeeld: Ja, om toekomstige oorlogsmisdaden te voorkomen.

B Herdenken en vieren

3 Lees de gehele tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Wat wordt in veel gemeenten op 4 mei herdacht?

Nederland herdenkt zijn doden in gewapende conflicten.

b Wat wordt in Nederland op 5 mei gevierd?

Bevrijdingsdag: het einde van de Duitse bezetting.

c Leg uit welke afbeelding het beste past bij **Dodenherdenking**.

Afb. 27: Het nationaal monument herinnert aan alle Nederlandse slachtoffers van oorlog.

4 Gebruik bron 18.

V

In deze opdracht houd je er rekening mee dat historische verschijnselen invloed hebben op het heden en jouw eigen leven. Zie vaardigheid 13.

Bron 18 Scholierengedicht voor 4 mei 2006

Beelden gaan voorbij
 door verhalen die ik hoor.
 Zo lang geleden, beangstigend dichtbij.
 In verbeelding hoor ik mensen gillen,
 voel ik de angst die hun gevangen houdt.
 Ik zie dat m'n handen beginnen te trillen,
 Van buiten voel ik warmte, van binnen is het koud.
 Vogels zijn nergens te bekennen, bloemen verliezen hun kleur,
 grauwe lucht laat geen licht meer binnen,
 De oorlog houdt het leven achter een gesloten deur.
 Vrede zoekt niet zelf een weg in deze strijd,
 respect was haar ruw ontnomen.
 Moed en vertrouwen hebben naar een open deur geleid,
 waardoor 'vrijheid' binnen kon komen.

Annemarije Baars

- a Onderstreep in het gedicht een deel dat volgens jou goed past bij de Dodenherdenking. Onderstreep ook een zin die naar **Bevrijdingsdag** verwijst.
- b Leg uit of je 4 en 5 mei het beste in verband kunt brengen met politieke of economische en sociale mensenrechten.
- Politieke rechten, want het gaat om vrijheid en om gelijkheid voor de wet.*
- c Vind jij dat 4 en 5 mei ook de komende twintig jaar herdacht en gevierd moeten blijven? Licht je standpunt toe.
- Bijvoorbeeld: Ja, want zo worden we steeds herinnerd aan de gruwelijke gevolgen van oorlog en hoe belangrijk vrijheid is.*

Afsluiten

5 Gebruik de gehele tekst en bron 19.

V

In deze opdracht neem je een standpunt in en leg je dit met argumenten uit. Zie vaardigheid 15.

Bron 19 De vlag van de VN

- a Op de (oorspronkelijk blauwe) vlag zie je de aarde vanaf de Noordpool, tussen twee olijftakken. Bedenk wat de vlag over de VN duidelijk wil maken.
- De VN is een wereldorganisatie voor vrede (olijftakken) en veiligheid.*
- b **Bewering:** *Er is nog steeds oorlog in de wereld, dus de VN zijn net als de Volkenbond mislukt.* Leg met argumenten uit of je het eens bent met de bewering.
- Bijvoorbeeld: Niet mee eens, want vredestroepen van de VN hebben oorlogen kunnen voorkomen en de Volkenbond kende geen vredestroepen.*
- c Welke mensenrechten vind jij belangrijker: politieke of sociale, economische en culturele? Licht je standpunt toe.
- Bijvoorbeeld: sociale, economische en culturele, want ieder mens moet eerst zijn levensonderhoud kunnen voorzien.*

6 Zoek verder.

- a Zoek in bijvoorbeeld (archieven bij) internetsites en van kranten of er op het moment een oorlogstribunaal actief is. Zo ja, waar en over welke zaak gaat het? Zo nee, wanneer was de laatste en over welke zaak ging deze?
- b Zoek op internet naar de volledige tekst van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens bijvoorbeeld op www.unhchr.ch. Kies een wat minder bekend mensenrecht en maak daarvoor een reclamespreuk of een tekening in het vak hieronder.

3.6 De oorlogsjaren van Wilhelmina

Informatieboek bladzijden 74 en 75

A Van Den Haag naar Londen

1 Lees de tekst.

- a Waarom vluchtten koningin Wilhelmina, haar familie en alle ministers op 13 mei 1940 naar Engeland?

De binnenvallende Duitsers hoopten op een snelle overgave door hen gevangen te nemen. Vanuit Engeland kon de oorlog worden voortgezet.

- b De Belgische koning bleef wel in zijn land. Bedenk waarom hij niet wilde vluchten.

Hij dacht zijn volk het beste te helpen door tijdens de Duitse bezetting in België te blijven.

2 Gebruik de tekst, bekijk de afbeeldingen en bron 20 en lees bron 21.

In deze opdracht ga je de bruikbaarheid van een bron vaststellen. Zie voor meer uitleg vaardigheid 2.

Bron 20 Mis! Prent van Jordaan, 1940

- a Bedenk voor wie de mantel op de prent van bron 20 symbool staat en voor wie de man rechtsonder.

De mantel staat voor koningin Wilhelmina, de man voor de binnengevallen Duitsers. Het affiche is verspreid door de Duitse bezetter.

- b Leg uit wat bron 20 uitbeeldt.

Koningin Wilhelmina is net op tijd gevlucht voor de Duitsers die haar gevangen willen nemen.

Bron 21 Koningin Wilhelmina zei op 28 juli 1940 voor de Nederlandse radio in Londen:

Omdat de stem van Nederland niet stom kan blijven, heb ik ten laatste het besluit genomen, het symbool van mijn natie, zoals dit in mijn persoon en in de regering is belichaamd, over te brengen naar een plaats, waar het kan voortwerken als een levende kracht, die zich kan doen horen.

- c Leg uit bij welke afbeelding bron 21 het beste past.

Afb. 33: de foto is gemaakt nadat de koningin naar Londen was gevlucht.

- d Bedenk een onderzoeksvraag waarvoor het affiche van bron 20 bruikbaar is.

Bijvoorbeeld: Welke reden gaf koningin Wilhelmina voor haar vlucht naar Engeland?

B Symbool van het nationale verzet

3 Lees de tekst.

- a Bedenk wat Churchill bedoelde met zijn uitspraak dat Wilhelmina 'de enige vent in de Nederlandse regering' was.

Hij bedoelde daarmee dat Wilhelmina veel standvastiger was in haar verzet tegen de nazi's dan veel ministers.

- b Wilhelmina dacht dat Nederland toe was aan een bestuurlijke verandering. Geef een verklaring voor het ontstaan van dit onjuiste beeld.

Bijvoorbeeld: Jarenlang was zijzelf niet in Nederland en ze kreeg 'gekleurde' informatie van anderen.

4 Gebruik de tekst en bron 22 en 23.

In deze opdracht ga je continuïteit en verandering vaststellen. Zie vaardigheid 8.

Bron 22 Prent van Louis Raemaekers, 1940

In Naam van Oranje doe open de Poort!

- a Bedenk met welke gebeurtenis uit welk tijdvak het verzet van koningin Wilhelmina in de prent van bron 22 wordt vergeleken. Verwerk twee elementen van de prent in je antwoord.

De afgebeelde schutters en het schip
doen denken aan de Opstand in de tijd
van ontdekkers en hervormers.

Bron 23 Een katholiek leider schreef in 1943:

Bij alle verschil dat er bestaat tussen de toestand van bevrijding in 1813 en de toestand van bevrijding in 1945 zal er, gelijk toen ook nu een overgangstijd moeten worden doorgemaakt, vóórdát een grondwettig bestel kan worden verkregen – een overgangstijd, waarin, thans nog meer vanzelfsprekend dan in 1813, het volle Staatsgezag wordt uitgeoefend door Oranje, het enige wettige orgaan dat ons is gebleven. (...) zo zal ook Koningin Wilhelmina het Haar thans toekomstige gezag slechts uitoefenen in het vooruitzicht van een nieuw grondwettig fundament.

Uit: C.P.M. Romme, *Nieuwe grondwetsartikelen, een bijdrage tot herstel en vernieuwing*, 1943

- b Bedenk van wie Nederland in 1813 werd bevrijd en welke Oranjevorst toen het gezag op zich nam.

Nederland werd bevrijd van de Fransen
onder Napoleon en Willem I nam de
macht over.

- c Leg uit of je de vergelijking met 1945 juist vindt.

Bijvoorbeeld: Ja, ook toen waren de
Nederlanders blij bevrijd te zijn; of: nee, de
Duitse terreur (tegen de joden) was veel erger.

- d Wil de katholiek leider na de oorlog weer doorgaan zoals vóór de oorlog, of wil hij juist verandering? Onderstreep delen in de bron die dat aantonen.

Verandering: minder macht voor parlement.

- e Leg uit of hij toen alleen stond in zijn standpunt.

Bijv.: Nee, ook de koningin dacht er zo over.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bron 20-23 en bekijk de afbeeldingen.

Je gaat de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van bronnen vaststellen. Zie vaardigheden 2 en 4.

- a Stel, je doet onderzoek naar de rol van koningin Wilhelmina in de Tweede Wereldoorlog en je hebt alle afbeeldingen en werkboekbronnen van paragraaf 3.6 ter beschikking. Bepaal of de bronnen bruikbaar (a) en betrouwbaar (b) zijn. Vul daartoe met ja, nee of ? (twijfel) het onderstaande schema in.

Afb.	a	b	Bron	a	b
28	ja	ja	20	ja	?
29	nee	nee	21	ja	ja
30	ja	ja	22	ja	nee
			23	ja	?

- b Stel, je wordt gevraagd om als kenner van de oorlogsjaren van Wilhelmina adviezen te geven voor de nieuwste film van een bekende Nederlandse filmmaker. Welke drie gebeurtenissen moeten volgens jou dan zeker getoond worden?

Bijvoorbeeld: De vlucht naar Engeland,
een toespraak voor radio Oranje en de
terugkeer naar Nederland.

6 Zoek verder.

De Nederlandse speelfilm *Soldaat van Oranje* gaat over Engelandvaarder Erik Hazelhoff Roelfzema. Zoek op internet naar zijn verhaal en bekijk de film. Schrijf over de film een recensie van ongeveer een A4'tje voor leerlingen van jouw leeftijd.

3.1 Oorlog in Europa

1 Vul in.

Hitler bewapende Duitsland vanaf het jaar 1933 in een hoog tempo. Hij dwong Oostenrijk tot aansluiting en verkreeg op de conferentie van München het Sudetenland van Tsjechoslowakije. De appeasement-politiek van de Britse premier Chamberlain leek geslaagd. Maar in 1939 sloot Hitler een niet-aanvals-verdrag met Stalin. Hij veroverde daarna Polen in een blitzkrieg en veroorzaakte zo de Tweede Wereldoorlog (1939-1945). In 1940 veroverde hij ook West-Europa, maar Groot-Brittannië hield stand. In 1941 viel hij de Sovjet-Unie aan. Ook hier rukten Duitse troepen eerst snel op, maar hun offensief smoorde in de vroeg invalende winter. Aan het eind van dat jaar raakte Duitsland in oorlog met de VS. Het keerpunt was in februari 1943 bij de slag om Stalingrad. Vanaf 6 juni 1944, D-Day, werd West-Europa bevrijd door de geallieerden. De Russen veroverden eind april 1945 Berlijn.

3.2 Bezet Nederland

2 Vul in.

Op 10 mei 1940 viel nazi-Duitsland het neutrale Nederland aan. Het Nederlandse leger bleek kansloos. De Nederlandse regering vluchtte naar Engeland. Na het bombardement op Rotterdam volgde op 14 mei de capitulatie. Voor de meeste Nederlanders veranderde tijdens de bezetting eerst weinig. Vanaf 1941 werd de onderdrukking harder en het verzet feller. Geallieerde legers bevrijdden vanaf september 1944 het zuiden. De Duitsers plunderden de nog bezette gebieden leeg. De inwoners van

de steden in Holland en Utrecht maakten de Hongerwinter mee. Op 5 mei 1945 gaven de Duitsers zich over.

3.3 De Holocaust

3 Vul in.

De nazi's begonnen na hun machtsovername met de jodenvervolging. Met wetten werden joden gediscrimineerd en geïsoleerd. In 1938 organiseerden ze de Kristallnacht tegen joden in heel Duitsland. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden joden gedwongen om een Jodenster op hun kleding te dragen en in het oosten werden joden doodgeschoten door moordcommando's. In 1942 besloten de nazi's om miljoenen joden te deporteren en via doorgangskampen af te voeren naar vernietigingskampen, zoals Auschwitz. Deze volkerenmoord of genocide noemden de nazi's de endlösung. Tijdens de Holocaust zijn in totaal zes miljoen joden vermoord.

3.4 Oorlog buiten Europa

4 Vul in.

Japan was een industriestaat met een regering van militairen. Japan wilde een groot koloniaal rijk om zichzelf van voedsel en grondstoffen te voorzien. Het land was bondgenoot van Duitsland en Italië. In 1937 veroverde Japan delen van China. Door de Japanse aanval op Pearl Harbor (1941) gingen de VS aan geallieerde zijde deelnemen. Japan veroverde grote delen van Zuidoost-Azië, waaronder Indonesië. Suriname, Curaçao en Aruba werden ingezet bij de geallieerde oorlogsvoering. Vanaf 1942 werden de Japanners teruggedrongen. atoombommen piloten probeerden een nederlaag

te voorkomen, maar na twee atoombommen in augustus 1945 gaf Japan zich over.

3.5 Lessen van het verleden

5 Vul in.

In 1945 kwam er een nieuwe volkerenorganisatie: de Verenigde Naties. Daarin neemt de Veiligheidsraad de belangrijkste beslissingen. Daarvan zijn de VS, Rusland, China, Groot-Brittannië en Frankrijk vast lid. Zij hebben veto-recht. De VN kan vreedstroepen sturen naar conflictgebieden. Na de Tweede Wereldoorlog berechtten speciale tribunalen belangrijke Duitse en Japanse oorlogsmisdadigers in Neurenberg en Tokio. Nederland herdenkt jaarlijks op 4 mei zijn doden in gewapende conflicten en viert op 5 mei Bevrijdingsdag.

3.6 De oorlogsjaren van Wilhelmina

6 Vul in.

Op de eerste dag van de invasie kon het Duitse leger de Nederlandse ministers en koninklijke familie niet gevangennemen. Ze vluchtten en in Londen gaf koningin Wilhelmina leiding aan de Nederlandse regering in ballingschap Via Radio Oranje richtte ze zich tot het bezette Nederland. Haar felle veroordeling van de nazi's maakte haar nog populairder dan ze al was. Ze werd een symbool van het verzet. Toen ze in maart 1945 in het bevrijde Zuiden terugkeerde, onthaalde de bevolking haar enthousiast. Ze hoopte op een vernieuwd Nederland met meer nationale eenheid en een sterkere regering met veel invloed van het verzet, maar raakte daarin teleurgesteld.

7 Zet in de juiste historische volgorde.

- Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.
- A Koningin Wilhelmina vlucht naar Engeland.
 - B Oorlogstribunaal in Neurenberg start.
 - C Japan valt Indonesië binnen.
 - D In Duitsland vindt de Kristallnacht plaats.
 - E Nederland capituleert voor het Duitse leger.
 - F Nazi-Duitsland valt Polen binnen.

d - f - a - e - c - b

8 Zoek bij elkaar.

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk. Maak de beste combinaties tussen een persoon (links) en een begrip (rechts).

A Anton de Kom	1 Appeasementpolitiek
B Koningin Wilhelmina	2 Collaboratie
C Eleanore Roosevelt	3 Het Achterhuis
D Chamberlain	4 Pearl Harbor
E Anne Frank	5 Mensenrechten
F Yamamoto	6 Engelandvaarders
G Mussert	7 Verzetsstrijder

A7, B6, C5, D1, E3, F4, G2

Voor de computeropdrachten van dit hoofdstuk ga je naar www.leerling.noordhoff.nl of naar de elektronische leeromgeving van je school. Spreek met je docent af welke ICT-onderdelen je gaat doen en noteer dat hieronder in kolom 2. Geef per onderdeel aan wat het resultaat is in kolommen 3 en 4.

ICT-onderdelen	Ga ik doen	Resultaat (omcirkel het gekozen woord)	
O Minicursus Bewapening in de Tweede Wereldoorlog	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leer- stof van deze mini- cursus <i>slecht / matig /</i> <i>voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus: _____ _____ _____
O Minicursus De Tweede Wereldoorlog en de kaart van Europa	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leer- stof van deze mini- cursus <i>slecht / matig /</i> <i>voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus: _____ _____ _____
O Webquest	<i>ja / nee</i>	Mijn product is _____ Daarover ben ik <i>niet /</i> <i>redelijk / erg</i> tevreden.	Geef een korte uitleg over je aanpak en je product: _____ _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.1	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.2	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.3	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.4	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.5	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.6	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____

TAAK

1 Onderzoek in eigen omgeving

In dit hoofdstuk heb je gelezen over de Tweede Wereldoorlog. In Nederland vind je veel beelden en gebouwen die daaraan herinneren.

- Onderzoek de vraag: Wat is er in mijn eigen omgeving te vinden over de Tweede Wereldoorlog?
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: werkstuk of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je onderzoeksvraag thuis, op school, op internet, in het gemeentehuis, in musea of buiten.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Zoek ook naar bijpassende afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.

2 Informatie over een historisch persoon

Op de afbeeldingen in dit hoofdstuk zie je personen uit de Tweede Wereldoorlog. Denk aan koningin Wilhelmina, Anne Frank, Churchill, Roosevelt, Stalin en Hitler. Over deze mensen en over nog veel meer belangrijke personen kun je nog veel meer vinden. Ook over bijvoorbeeld verzetsstrijders als Anton de Kom is soms heel wat te vinden.

- Kies een persoon uit de Tweede Wereldoorlog die om een bepaalde reden belangrijk is geweest.
- Maak met je docent afspraken over:
 - de gekozen persoon
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: een echte of digitale informatiemap
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over de gekozen persoon in boeken en op internet.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.

- Zoek ook naar bijpassende afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.

3 Meer kennis over verzet en collaboratie tijdens de bezetting

Nog steeds is de Tweede Wereldoorlog aanleiding voor het maken van boeken en films. De Nederlandse regisseur Paul Verhoeven heeft een paar films gemaakt over verzet en collaboratie tijdens de bezetting.

- Onderzoek over verzet en collaboratie het volgende:
 - Hoeveel mensen deden daaraan mee?
 - Wat waren hun motieven om mee te doen?
 - Op welke manieren deden ze eraan mee?
 - Wat waren de gevolgen van hun daden?
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Schrijf een kort verhaal op grond van de gevonden informatie. Het mag een volledig waar gebeurd verhaal zijn, maar ook een feitelijk verhaal aangevuld met fictie. Het moet een spannend verhaal worden, want het is bedoeld als basis voor een nieuwe Nederlandse film over verzet en collaboratie.
- Je presenteert je verhaal door het voor te lezen aan anderen.
- Maak afspraken met je docent over de tijd die je eraan besteedt.

4 Informatie op school

Jouw school heeft een bibliotheek (mediatheek, open leercentrum) waarin ook informatie te vinden is over de Holocaust.

- Ga op zoek naar boeken en andere media over de Holocaust en maak hiervan een lijst.
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Raadpleeg de catalogus met trefwoorden, zoals: jodenvervolgning, genocide, jodenster, concentratiekamp, Shoah, SS, SD en Auschwitz.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Oefenen met oriëntatiekennis

TAAK

In deze taak oefen je met oriëntatiekennis. Zie voor een uitleg het informatieboek bladzijde 155 en 156, vaardigheden 5 en 6.

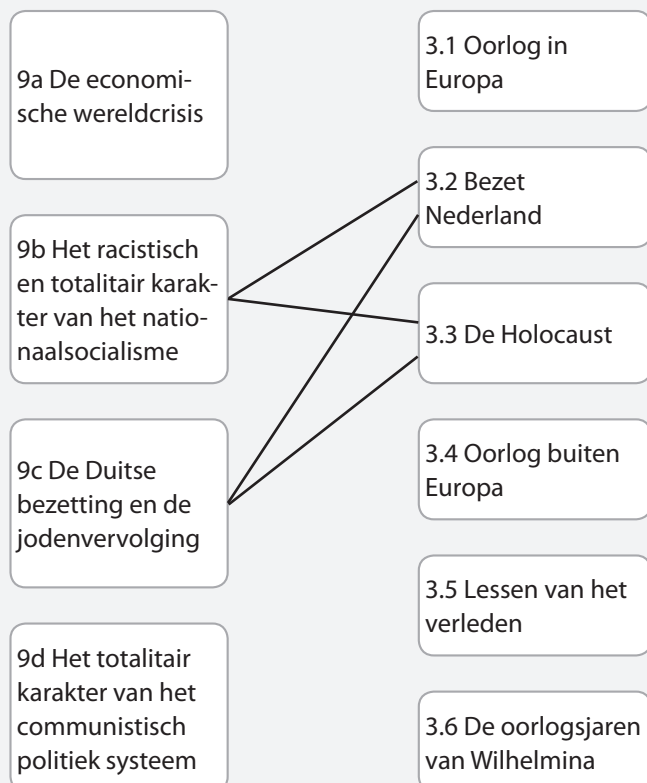
Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een half tot een heel uur.
- In opdracht 1 stel je vast wat de kenmerkende aspecten van tijdvak 9 te maken hebben met de paragrafen van dit hoofdstuk en met drie canonvensters.
- In opdracht 2 stel je vast welke kenmerkende aspecten te maken hebben met verovering.

1 Verbind paragrafen en canonvensters met kenmerkende aspecten

Hieronder staan links de vier kenmerkende aspecten van tijdvak 9. Rechts zie je de paragraaftitels van dit hoofdstuk.

- a Trek lijnen van deze kenmerkende aspecten naar de bijbehorende paragrafen.

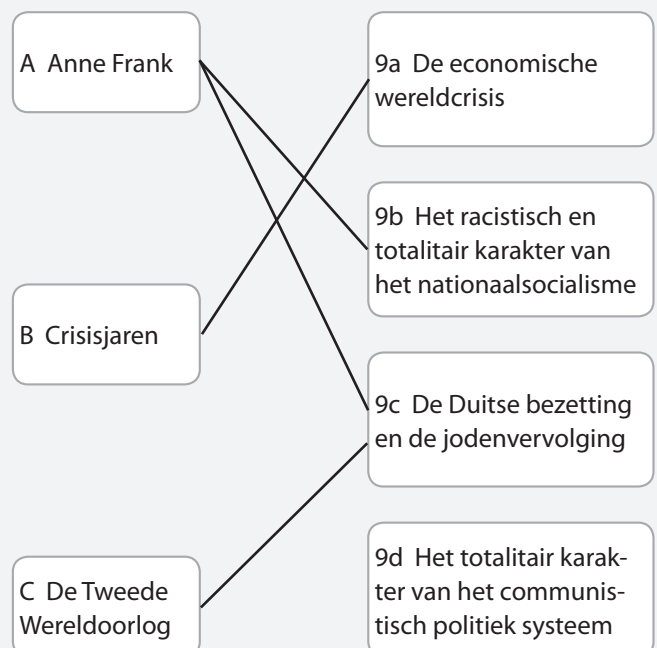
- b Hieronder worden zeven feiten genoemd uit tijdvak 9. Noteer bij elk het nummer van het kenmerkend aspect dat erbij past.

Feit	Kenmerkend aspect
A Beurskrach in New York	9a
B Chaplin maakt <i>Modern Times</i>	9b
C Duitse inval in Nederland	9c
D Hitler wordt rijkskanselier van Duitsland	9b
E Moord op joden door vergassing	9c
F Mussolini wordt minister-president van Italië	9d
G Russische revolutie	9d

- c Noteer de letters A-G in historische volgorde.

G - F - A - D - B - C - E

- d Hieronder staan links drie vensters van de Canon van Nederland die in dit hoofdstuk worden behandeld. Trek lijnen van de canonvensters naar de bijbehorende kenmerkende aspecten.

TAAK

2 Vergelijk kenmerkende aspecten van diverse tijdvakken.

Gebruik het overzicht van tijdvakken en kenmerkende aspecten op bladzijde 25 en 26 in dit werkboek. Raadpleeg zo nodig delen 1 en 2 van *Geschiedeniswerkplaats*.

- a** Kenmerkend aspect 9c heeft te maken met de verovering van Nederland door Duitsland in 1940. Noem twee gevolgen van deze verovering.

Bijvoorbeeld: Nederland kwam onder Duits bestuur. Een deel van de bevolking nam de nationaalsocialistische ideologie over.

- b** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 2 dat te maken heeft met verovering. Geef een uitleg en noem een gevolg van deze verovering.

Bijvoorbeeld: 2a: De verspreiding van de Grieks-Romeinse cultuur en de confrontatie met de Germaanse cultuur. De Romeinen brachten delen van Europa onder hun bestuur. De bevolking nam Romeinse godsdiensten over.

- c** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 3 dat te maken heeft met verovering. Geef een uitleg en noem een gevolg van deze verovering.

3b Het ontstaan en de verspreiding van de islam. Bijvoorbeeld: Arabieren brachten gebieden in het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Spanje onder hun bestuur. De bevolking nam de islam, de Arabische taal en het Arabische schrift over.

- d** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 5 dat te maken heeft met verovering. Geef een uitleg en noem een gevolg van deze verovering.

5a Het begin van Europese expansie. Bijvoorbeeld: Spanjaarden en Portugezen brachten gebieden in Amerika onder hun bestuur. De bevolking nam het christendom over.

- e** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 8 dat te maken heeft met verovering. Geef een uitleg en noem een gevolg van deze verovering.

8c Het moderne imperialisme. Bijvoorbeeld: Vanaf de 19e eeuw brachten Europeanen grote delen van Azië en Afrika onder hun bestuur. Europese landen werden hierdoor rijk en machtig.

- f** Vergelijk de gegevens van a tot en met e. Wat is je conclusie?

Bijvoorbeeld: In de hele geschiedenis hebben landen andere landen veroverd om er beter van te worden. Daarbij werd de cultuur van de veroveraar verspreid in het veroverde gebied.

Wat is het resultaat?

Je hebt geoefend met oriëntatiekennis door vast te stellen wat de paragrafen van dit hoofdstuk te maken hebben met de kenmerkende aspecten van tijdvak 9. Je hebt ook kenmerkende aspecten van diverse tijdvakken met elkaar vergeleken.

Nabespreking en beoordeling

Met medeleerlingen en met je docent kun je de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie.

- Heb je opdrachten 1 en 2 goed uitgevoerd?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?